

τ Veronikan

Nr 1/2010

T-Veronikan ges ut av Örebro Läns Botaniska Sällskap. Bidrag till tidningen, synpunkter på innehållet och tips om botaniska händelser mottages tacksamt av redaktionen. Citat ur T-Veronikan får göras, om källan anges. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera insända bidrag.

Ansvarig utgivare

Per Erik Persson

Redaktion

Ingrid Engström 019-25 02 01
sven.engstrom@app.ephone.se

Arne Holmer 0582-407 58
arne.holmer@telia.com

Åke Lindström 019-24 40 49
ake.lindstrom38@telia.com

Björn Nordzell 019-24 40 31
bjorn.nordzell@telia.com

Layout och materialmottagare:

Lena Bjärmark 0587-137 70
eller 0701-75 7125
lena.bjarmark@rememberab.se

Omslagsbilder

Vitsippa *Anemone nemorosa* behöver ingen närmare presentation. Vitsippans lysande mattor under nyutslagna björkar upplever många av oss som urbilden för den svenska våren.

Vitsippan är helt utslagen endast i fullt solsken – mot kvällen och i dåligt väder sluter sig blomman och lutar sig nedåt. Att växten är giftig både för människan och djuren är kanske mindre känt, betande djur lämnar vitsippan ifred.

Vitsippan sprider sig dels via krypande jordstammar, dels med hjälp av oljerika frön som myror tycker om och bär iväg.

Vårfryle *Luzula pilosa* blommar redan i april - en av våra tidigast blommande tågväxter. Bladrosetterna övervintrar och de stora, breda bladen betas begärligt av rådjuren då snön börjar smälta undan. Hjälps med fröspridningen får vårfrylen, liksom vitsippan, av hungriga myror.

Text och illustrationer: Björn Nordzell

Manusstopp för

T-Veronikan

nr 2/2010 15 mars

Utgivningsplan:

4 nr, febr, april, sept, dec

Annonspriser, kr:

	1 inf	2-4 inf
Helsida	1000	800
Halvsida	700	600
Kvartssida	500	400
Åttondel	350	300

ISSN 1402-2419

Ordföranden har ordet

Per Erik Persson

Grismagar sorgskräppor guckusko

Vår största orkide, guckuskon har fått många lokala namn. I Bergslagen kallades den grismagar eller svinmagar. I det gamla bondesamhället där man själv slaktade sina djur såg man likheten mellan guckuskons säckformade uppblåsta läpp och grisens mage. Andra namn är ormskallar, jungfru Marie sko eller tofflor, göksko, lapphättor, bollskräppor, toffelblomma och purpor. Växten är så iögonfallande att den fick namn i de trakter där den växte. Elias Fries skriver i sin bok *Kritisk ordbok öfver svenska växtnamn* utgiven av Svenska Akademien 1880. *Prydlig växt av Nosseväxternas familj, med egendomligt bildade blommor, nedre läppen uppblåst, liknande en väska, hvaraf växten äfven kallas Sorgskräpp* (skräppa betyder liten väska)

Nu för tiden är guckuskon vår mest statusladade växt. Bilder av den är vanlig i turistfolder. Norrut växer den i fuktiga glesa och rika skogar ibland i tusental. Söderut finns den mest i lövängar. Växtsättet i ruggar med blommande skott delar den med flera andra arter i guckuskosläktet.

Guckuskon är en av 45 arter i släktet *Cypripedium*. Släktet hör hemma i nordliga trakter i Euroasien och Nordamerika. Guckuskon är den art som har störst utbredning. Den finns från England genom Euroasien bort till Stilla havet. I Nordamerika ersätts den av ett par närstående arter. Där finns flera andra arter av guckuskosläktet. *C. kentuckiense* är släktets största art, liknar vår guckusko men med vit läpp och större blommor. Drottningsskon *C. reginae* med vita kalkblad och rosa läpp har länge odlats hos Botaniska Sällskapets första ordförande, Ingvar Andersson i Älvhyttan hade den i sin trädgård. Två av Nordamerikas arter växer på tundran en på östra Labrador och en i Alaska och nordligaste Kanada.

De arter som finns närmast växer öster Vita havet i europeiska Ryssland och genom Sibirien. De är rödlistade i Arkhangelsk län. Båda

har inslag av vinrött i blomman *C. macranthos* är vinröd och den andra *C. guttatus* är vit till rosa med hela blomman täckt av små vinröda fläckar, kanske släktets elegantaste art.

I bergstrakterna i sydvästra Kina finns något tiotal arter. En av dessa *C. micranthum* har släktets märkligaste blomma. Växten är drygt tio centimeter hög och blomman gröngul med bruna strimmor. De övre och nedre kalkbladens utsidor är täckta av en tät päls av grova röda hår.

Guckuskosläktets arter är de enda orkidéer med stora blommor likt tropiska arter som blivit växthus- och rumsväxter. Tidigare tyckte en del att guckuskon var prydlig nog för att ha i sin trädgård. En person i Älvhyttan var okänd i bygden för att gräva upp guckuskon för den skull. Den verkade lätt att odla.

Nu finns hybrider mellan olika arter ute på marknaden som exklusiva trädgårdsväxter. För alla rena vilda arter gäller Cites-reglerna. Hybriderna är lättare att odla än de vilda arterna. Två arter den nordamerikanska *C. parviflorum* som liknar vår guckusko men är mindre och den vinröda *C. macranthos* är vanliga föräldraarter. De flesta har röda eller vita inslag i blomman. Jag har en hybrid med sortnamnet Emil i min trädgård. Den är mellan guckusko och den nordamerikanska *C. parviflorum*, som bara är hälften så stor som guckuskon men med starkare färgad blomma. Storleken på plantan och blomfärgen har den efter sin nordamerikanska förälder. En tysk trädgårdsfirma har en ledande roll. På deras hemsida finns bilder av släktets arter. www.frosch.de

Alla våra trädgårdsväxter har vi lånat någonstans ifrån. Den botaniskt kunniga vet vad han har i sin trädgård men vi i Botaniska Sällskapet bör också ta reda på var i världen våra trädgårdsblommor hör hemma som vilda. Om man vet mer om en blomma växer den i betydelse.

Rutlungmossa *Conocephalum* i Närke

Lars Löfgren lars.lofgren.arboga@telia.com

Conocephalum har nyligen uppdelats i två arter i Sverige: vågig rutlungmossa *C. salebrosum* och slät rutlungmossa *C. conicum* (Cronberg 2006). Åtminstone någon av dem förekommer i Närke men är mycket sällan sedd, trots att ståndorten ofta besöks vid naturinventeringar och trots att växten är ganska lätt att avslöja på håll genom bl.a. bladens kraftiga klyvöppningar.

Den är möjligen mycket sällsynt här och nämns inte från Närke i våra vanligaste mossfloror samt exempelvis endast i svepande ordalag från Svealand av Arnell (1981). Dock är den känd från Närke genom ett eller flera fackmannagranskade ex. i något offentligt herbarium enl. Söderström (1995).

Ståndorten utgörs vanligen av kalkrikahällar eller block i eller intill bäckar och drag.

Arttillhörigheten hos här angivna ex. har inte utretts.

Lokalförteckning

Fyndår utelämnas då publiceringsåret är detsamma. Sexsifferkombinationen avser ruta i Rikets nät. Utelämnade är alltid 65...14...., fet stil = landskap och kommun, kursiv = socken.

NÄRKE

Askersund *Askersund* Torpadalen 367 455, basen av lodyta (Andersson ms 2002).

Örebro *Tysslinge* NV om Hultasjön 778 500, Garphyttbäcken, V-vänd grund kalkgrotta i branten (Löfgren 1994, OREB, conf. Fritz Eriksson). *Latorp* 762 550, Kvarntorp (Löfgren ms 1998, OREB). *Vintrosa* Svartkärr 687 501, bäck nedom hållplatsen, flerstädes på grenar i drag 1996 (Löfgren 1997, OREB). *Latorp* 699 509, SÖ om Solberga

(Löfgren ms 1998, OREB).

VÄSTMANLAND

Nora *Viker* Skrekarhyttan 1959 (N. Hakeliet, S).

Referenser

Herbarier

OREB = Karolinska skolans i Örebro herbarium, läns museet i Örebro som bihang till Uppsala universitets herbarium.

S = Naturhistoriska riksmuseets i Stockholm Skandinaviska herbarium.

Outgivna skrifter (ms)

Andersson, M. ms 2002: *Torpadalen - inventering och naturvärdesbedömning*. Länsstyrelsen i Örebro län. Örebro.

Löfgren, L. ms 1998: *Latorp. Botanisk inventering*. Örebro kommun, Stadsbyggnadskontoret.

Tryckta skrifter

Arnell, S. 1981: *Illustrated Moss Flora of Fennoscandia. I. Hepaticae. 2nd edition*. Lund.

Cronberg, N. 2006: Vågig rutlungmossa *Conocephalum salebrosum* - en "kryptisk" art. *Myrinia* 16 (2): 90-95.

Löfgren, L. 1994: *Garphyttan - Annabodaområdet. Naturinventering*. Länsstyrelsen i Örebro län. Örebro.

Löfgren, L. 1997: *Svartkärr, Lekebergs kommun. Botanisk inventering*. Länsstyrelsen i Örebro län. Rapport 1997:09. Örebro.

Söderström, L. (ed.) 1995: *Preliminary distribution maps of Bryophytes in Norden. I. Hepaticae and Anthocerotae*. Mossornas vänner. Trondheim.

Växtbestämning och samvete - exemplet trampgröe

Lars Löfgren lars.lofgren.arboga@telia.com

Att artbestämma en växt utgör i de flesta fall inget oöverstigligt hinder. I bästa fall lämnar de vanligaste bestämningsflororna raka besked, varefter belägget hamnar i något offentligt herbarium där ingen de närmaste hundra åren kritiserar bestämningen.

Värre är det då växtens förekomst på den angivna växtplatsen föranleder vidarebefordran till en landskapsflora. För allmänna växter försvinner bestämningen i bruset från flera hundra andra uppgifter om växten.

Knepigare blir det då uppgiften skall behandlas i florans utbredningskartor eller, än värre, i dess skrivna växtförteckning. Här avslöjas obarmhärtigt om författaren inte hunnit med att sätta sig in i artkaraktärerna på ett bra sätt, att fälterfarenheten brustit eller att tidsbristen vid bestämningsarbetet varit svår eller att samvetet varit alltför rymligt.

Dess värre förekommer det nog också att felbestämningar inte alls avslöjas utan går vidare ända ut genom tryckpressarna. Och det är ibland omedvetna fel vid bestämningen som är orsaken. Självt har jag under senare tid fått ompröva en del sådana artbestämningar i Örebroherbariet (OREB) för Närkes Floras räkning.

Nu uppdagade felbestämningar beror inte enbart på den förr stora bristen på god bestämningslitteratur. De kan, som i fallet med trampgröe *Poa supina*, ha skett omedvetet genom uppenbart slarv.

Trampgröets blomställning är i de flesta florors avbildningar ganska väsensskild från den närliggande vitgröets *Poa annua* genom få och rakt utstående grenar med

blommorna koncentrerade till spetsen, vilket ibland bidragit till alltför snabba bestämningsgångar.

När jag gick igenom våra belägg i OREB med avseende på främst ståndarknapparna, som är mycket olika till storlek och lätt jämförbara i en stereolupp, blev resultatet överraskande. Nästan alla exemplar som till det yttre liknade florornas trampgröe, och ofta hade bestämts till den arten, saknade ståndarknappar, och där de fanns talade de för vitgröe. Ett enda exemplar hade verkligen trampgröe-knappar.

Insamlingarna av förmodade hybrider mellan vitgröe och trampgröe gav säkerhet i ett enda fall genom karaktäristiska, smala knappar. Alla andra exemplar där ståndarknappar förekom hade sådana av typiskt utseende för vitgröe. Mycket av arbetet bakom trampgröe-uppgifterna för Närkes Flora blev härigenom i ett slag alltför osäkra för en publicering.

Av detta kan man lära att allt inte är vad det synes vara. Florornas uppgifter om mer än en artkaraktär för en växt har sina rutiga skäl och bör ibland användas för även vanligtvis "lättbestämda" arter. Säkert fordrar åtskilligt fler växter en större omsorg vid bestämningsarbetet för att inte resultaten från fält och arbetsrum senare måste förkastas.

Men det finns bot mot allt för snabba påståenden: samla exemplar med viktiga karaktärer och låt bestämningsarna ta tid.

Kom ihåg att arbetet ibland är "omöjligt". Då kan bara sakkunniga lösa svåra fall.

Och ibland inte ens de.

Nya naturreservat i Örebro län 2009

Text: Michael Andersson, bilder se sid 10 - 12

Under 2009 beslutade Länsstyrelsen om bildande av 32 nya naturreservat i Örebro län och om utvidgning av 5 befintliga naturreservat. Örebro kommun beslutade om bildande av ett nytt naturreservat. Fler beslut togs 2009 än någonsin tidigare i Örebro län.

Detta sammanföll med året för hundraårsjubileet för de första nationalparkerna. Sveriges riksdag fattade beslut om Sveriges första naturskyddslag och om bildande av de nio första nationalparkerna den 24 maj 1909.

Fokus för den statliga reservatsbildningen ligger i dag på skogsmark och myrmark (mossar, kärr och blandmyrar), vilket avspeglas i naturtyperna i de nya naturreservaten.

Skydd av skogsmark

De 2009 beslutade reservaten innebär att litet drygt 2 % av Örebro läns produktiva skogsmark är skyddad mot skogsbruk. Skogsstyrelsen bedömer att därutöver har skogsbruket frivilligt avsatt 4,2 % av länets produktiva skogsmark för naturvårdsändamål. Siffran är osäker eftersom det inte finns något redovisningskrav på frivilliga avsättningar. Svensk naturvårdsbiologisk forskning pekar på att behovet av skyddad skogsmark är betydligt större om miljömålet *Levande skogar* ska nås på längre sikt, med nuvarande omfattning och intensitet i skogsbruket. Oftast citeras Miljövårdsberedningens utredning från 1997, vilken anger behovet av skyddad skogsmark till 9-16 % i vår del av Sverige.

Behoven tar avstamp i det faktum att Sverige ratificerat konventionen om biologisk mångfald (CBD = Convention on Biological diversity), som togs fram vid FNs konferens i Rio 1992 (UNCED = United Nations Conference on Environment and Development) och den efterföljande konvention som undertecknades vid FNs toppmöte i Johannesburg 2002 och en EU-överenskommelse från 2001. Enligt dessa åtaganden har Sverige förbundit sig att hejda förlusten av biologisk mångfald till år 2010. Eftersom uppnåendet av detta mål har misslyckats grovt har nu 2010 internationellt utnämnts till *den biologiska mångfaldens år*, med syftet att åter uppmärksamma och lyfta frågan till politikernas bord.

Urvalet av skogsmark för skydd i Örebro län görs med stöd av dels en nationell strategi för skydd av skogsmark och dels en regional dito gällande fram till 2010. Strategierna talar om hur Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen ska prioritera vid val av områden för skydd. Den regionala strategin pekar även ut arealer av olika skogstyper som bör ges skydd t o m 2010. Denna senare del om skogstyper har dock satts ur spel genom en viktig händelse. Överenskommelsen om gratis skydd av skog för en stor areal på Sveaskogs mark, som träffades våren 2008, innebär att en mycket större areal barrskog än lövskog har prioriterats för skydd. Lövskogar av alla typer är kraftigt underrepresenterade i naturreservat i hela landet och kommer så att förbli för en lång tid framöver, bl a som en följd av propositionen *Hållbart skydd av naturområden* (nr 2008/09:214) hösten 2009, genom vilken en stor areal barrskogar på Fastighetsverkets mark i norra Sverige överförs till blivande naturreservat.

Skydd av myrmark

Skydd av myrmark sker inom ramen för miljömålet *Myllrande våtmarker*. Urvalet har gjorts

med stöd av den nationella Våtmarksinventering som utfördes av Länsstyrelserna och Naturvårdsverket i en utdragen process från 1980-tal till 2000-tal. För Örebro läns del presenterades Våtmarksinventeringen i två delrapporter 1998, för norra respektive för södra länet. Med stöd av denna har ett 20-tal av de högst naturvärdesklassade myrarna i länet valts ut att ingå i den nationella myrskyddsplanen (MSP). MSP fastställdes av Naturvårdsverket i sin andra reviderade upplaga år 2007 och gäller till 2015. Vid revideringen lades stor vikt vid samordning med skydd av värdefull skogsmark. Därför omfattar de flesta utpekade områdena i MSP både skyddsvärd myrmark och skyddsvärd skog. Det innebär att i och för sig högt naturvärdesklassade myrvar utan skyddsvärd skog har prioriterats ned.

Nya statliga naturreservat 2009

Angsjön, Karlskoga kn, 184 ha, i södra Kilsbergen, sjö, myrmark, gammal skog, rikt fågelliv, Angsjöleden går runt sjön och ansluter Tiosjöarsleden. Markägare: Sveaskog.

Amboberget, Örebro och Nora kn:er, 64 ha, i norra Kilsbergen, barrskog, mäktig östvärd bergbrant, rik kryptogamflora, Bergslagsleden passerar området. Markägare: Sveaskog.

Bofallmossen, Hällefors och Karlskoga kn:er, 71 ha, urskogsartad tallskog, skogsbrandfält. Markägare: Sveaskog.

Boramossen, Laxå kn, 75 ha, strax norr om Vargaviddernas naturreservat, myrmark, gammal sumpskog. Markägare: Sveaskog.

Dammsjöhöjden, Nora kn, 215 ha, 20 km V om Nora, gammal barrskog, rik kryptogamflora. Markägare: Sveaskog.

Djupedal, Askersunds kn, 30 ha, Natura 2000-område, strax norr om Aspa bruk, liten sprickdal med gammal barrskog och blandsumpskog, rik moss- och lavflora. Markägare: Sveaskog.

Djupa dalen, Karlskoga kn, 57 ha, beläget söder om Murstensdalens naturreservat, del av Djupadalshäcken med öringsdam för fiskerivaren, äldre barrskog. Markägare: Sveaskog.

Fjärhanabergen, Karlskoga kn, 163 ha, i södra Kilsbergen, gammal barrskog och myrmark, Tiosjöarsleden passerar genom. Markägare: Sveaskog.

Flatlandsmossen, Karlskoga kn, 115 ha, i södra Kilsbergen, kuperad gammal barrskog och myrmark, rik kryptogamflora. Markägare: Sveaskog.

Getapulien, Lindesbergs kn, 1017 ha och därmed länets näst största fastlandsreservat (se vidare nedan under Råmossen), beläget strax söder om Grimsö och Bysjön, myrmark, samt stora arealer tallsumpskog, hedtallskog och hållmarkstallskog. Rikt fågelliv, med bl a flera orrspel och tjäderlekar, nattskärria. Markägare: Sveaskog.

Gäddtjärn, Lindesbergs kn, 35 ha, strax öster om Kindla naturreservat, gammal barrskog, rik kryptogamflora. Markägare: Sveaskog.

Hällabomossen, Lindesbergs kn, 93 ha, strax SO om Kindla naturreservat vid Hällaboda, myrmark och gammal aspgranskog, rik kryptogamflora. Markägare: Sveaskog.

Hökaberget, Lindesbergs kn, 51 ha, vid Rv 68 mellan Linde och länsgränsen, barrskog och aspgranskog, den lilla Hökasjön S om Rv 68 ingår, känd för ett ganska rikt fågelliv. Markägare: Sveaskog.

Jätteberget, Degerfors kn, 164 ha, Natura 2000-område, i södra Kilsbergen, kuperad urskogsartad barrskog, rik flora av mossor, lavar och vedsvampar, känt för system av sprickgrottor, inbegriper f.d. Lomtjärnmossens naturreservat. Markägare: Naturvårdsverket.

Knalla, Askersunds kn, 51 ha, vid Viksjöns västra strand strax söder om Zinkgruvan, gammal blandskog med rik svampflora. Markägare: Sveaskog.

Loberghöjden, Karlskoga kn, 37 ha, blockrik gammal barrskog, rik moss- och lavflora. Markägare: Sveaskog.

Myggedalen, Askersunds kn, 75 ha, beläget 10 km Ö om Laxå, gammal blandskog och barrskog i ravin, sumpskog, rik moss- och lavflora, bl a norsk näverlav. Markägare: Sveaskog.

Norra Ölsdalen, Degerfors kn, 54 ha, gammal aspbarrikskog i låg och brant västvärd sluttning,

rik kryptogamflora. Markägare: Sveaskog.

Rankemossen, Laxå kn, 288 ha, Natura 2000-område, strax väster om sjön Toften, huvudsakligen myrmark, mindre del gammal barrskog, rikt fågelliv. Markägare: Naturvårdsverket.

Runsala, Askersunds kn, 67 ha, strax norr om Mariedamm, huvudsakligen lövskog, ädellövskog, blandskog på näringsrik mark i ravin, betesmark vid Runsala och Solberga. Mariedammsleden passerar genom, rik kärlväxt- och svampflora. Markägare: Sveaskog.

Råå uddar, Askersund, 115 ha, vid Vätterns östra strand strax N om länsgränsen mot Östergötland, ett par barrskogsbeklädda uddar och små öar, stränder och grunda vikar, delvis kalkpåverkat, rik kärlväxt- och kryptogamflora. Markägare: enskild person.

Skärmarbodabergen, Nora kn, 222 ha, i norra Kilsbergen, urskogsartad hällmarkstallskog, rik kryptogamflora, uppmärksammat genom Carl Anders Lindstén m fl för en anmärkningsvärt stor ansamling blockgrottor och som följd därav ett mycket populärt besöksområde för allmänheten. Markägare: Sveaskog.

Stenön, Hallsbergs kn, 47 ha, strax norr om Haddebo, blockig urskogsartad barrskog och myrmark, rik kryptogamflora, bl a skrovlig taggsvamp och stor starrskål. Markägare: Sveaskog.

Storsjöången, Lekebergs kn, 86 ha, i södra Kilsbergen, blockrik gammal barrskog, Tiosjöarsleden passerar förbi megastort flyttblock, bitvis för Mellansverige extremt hänslavsrik granskog. Markägare: Sveaskog.

Storön, Nora kn, 27 ha, ö i Malmlången några km norr om Karlsdal, gammal barrskog, rik kryptogamflora. Markägare: Sveaskog.

Trehörningen, Lekebergs och Karlskoga kn:er, 57 ha, i södra Kilsbergen, gammal barrskog, myrmark, tjärnar, populär fritidsfiskesjö. Markägare: Sveaskog.

Tutterskulle, Laxå kn, en km SV om Tivedens nationalpark, 112 ha, gammal talldominerad skog med litet aspinslag, rik kryptogamflora och skalbaggsfauna bl a raggbock. Markägare: Sveaskog.

Tåsta, Örebro kn, 112 ha, Natura 2000-område, några km norr om Glanshammar vid Skala och Nytinge, gammal barrskog på urkalkberggrund, övergivna kalkbrott, rik kärlväxt- och svampflora bl a hällebräcka, grangräticka och violgubbe. Markägare: Naturvårdsverket och enskilda personer. Beslutet fattades 2006, men överklagades av företaget Björka Mineral och trädde i kraft först 2009, efter att Regeringen avslagit överklagandet.

Ulvdragen, Hällefors kn, 273 ha, urskogsartad senvuxen barrskog och myrmark, rik vedsvampflora bl a doftskinn. Markägare: Sveaskog.

Valsjöjärnen, Lindesbergs kn, 93 ha, strax nordväst om Storå vid Valsjön, gammal barrskog, rik kryptogamflora. Markägare: Sveaskog.

Ventärnen, Askersunds kn, 27 ha, några km norr om Aspa bruk, gammal lövdominerad sumpskog. Markägare: Sveaskog.

Ångsmossetjärnarna, Karlskoga kn, 220 ha, gammal barrskog och skogsbrandfält, rik kryptogamflora. Markägare: Sveaskog.

Örgivsmossen, Degerfors kn, 188 ha, myrmark samt blockrik gammal barrskog. Markägare: Naturvårdsverket.

Utvidgade statliga naturreservat 2009

Båsbergen, Lekebergs kn, i södra Kilsbergen söder om E18 vid Leken, 136,6 hektar, varav 118 ha produktiv skog, gammal barrskog. Markägare: Naturvårdsverket.

Skagershultsmossen, Laxå och Lekebergs kn:er, 4 km S om Mullhyttan, 1022 ha efter utvidgning och därmed länets största fastlandsreservat (endast Norra Vätterns skärgård är större av alla naturreservat), en av Mellansveriges största myrar med rikt fågelliv. Markägare: Naturvårdsverket och enskilda personer.

Färgbilder se sid 10-12. Artikeln fortsätter se sid 13.

Igelkottsröksvamp. Hör till Minnen från Tåsta. Foto Arne Holmer.

Trolldruva och Ormtunga. Hör till Minnen från Tåsta. Foto Ingrid Engström.

Grentaggsvamp. Hör till KG Nilssons artikel om densamma. Foto Björn Svensson.

Bäckspik Bild till artikeln "Vattenlevande skålsvampar". Foto Björn Svensson.

Minnen från Tåsta av KG Nilsson

Ängsgentiana. Hör till Minnen från Tåsta. Foto Arne Holmer.

Nya naturreservat i Örebro län 2009

Stenön NR. Mossbeväxta klippor.
Foto Arne Holmer.

10 **Säfferot.** Hör till Minnen från Tåsta. Foto Arne Holmer.

Stenön NR. Mossbeväxta klippor.
Foto Arne Holmer.

Stenön NR. Urskogslignande miljö.
Foto Arne Holmer.

Aamboberget. Barrblandskogen innehåller gott om gamla tallöverståndare. Foto: Kjell Store

Angsjön. Spår av bäverns födosök i Angsjön. Foto: Henrik Josefsson

Ängsmossetjärnarna. Tallnurskog intill Ängsmossetjärnarna. Foto: Jim Hellquist

Bofallsmossen. 300-årig tallnurskog vid Bofallsmossen. Foto: Kjell Store

Knalla. Hällmarkstallskog vid Viksjön. Foto: Michael Andersson

Myggedalen. Norsk näverlav har här sin sydöstligaste förekomst i landet. Foto: Kjell Store

Skärmarbodabergen. Barnnatskog med urskogsfragment vid Dömåsen. Foto: Kjell Store

Skärmarbodabergen. Konstiga tallen. Foto: Arne Holmer

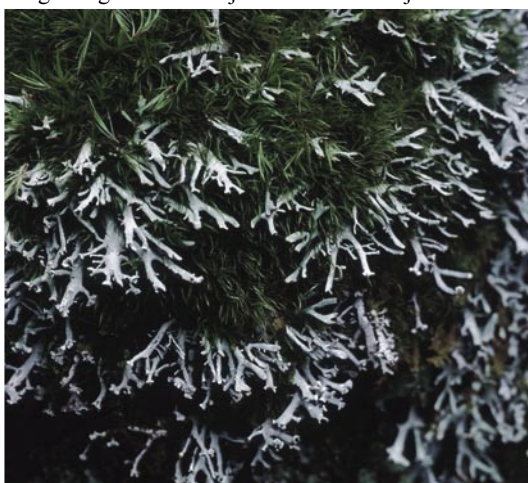
Runsala. Veckticka, en av de rödlistade svampar som förekommer här. Foto: Michael Andersson

Ulvdrågen. Den rödlistade svampen doftskinn på en granlåga vid Kviddtjärnsåsen. Foto: Kjell Store

Ventärnen. På gamla klibbalar vid Ventärnen finns alticka. Foto: Kjell Store

Stenön. Skuggblåslav har goda livsbetingelser på Stenön. Foto: Kjell Store

Fortsättning från sid 8.

Ugglehöjden, Lekebergs kn, 23 ha före och 148 ha efter utvidgning, gammal barrskog, myrmark, Hjortelgrottan, Tiosjöarsleden passerar genom. Markägare: Naturvårdsverket.

Lövfalla, Degerfors kn, 39 ha före och 42 ha efter utvidgning, gammal barr- och lövskog vid sjön Ölens östra strand, förekomst av hårklomossa längs stranden. Markägare: Naturvårdsverket och Sveaskog.

Råmossen, Karlskoga kn, 165 ha före och 179 ha efter utvidgning, blockrik gammal barrskog i södra Kilsbergen med rik kryptogamflora och häckande smålom. Markägare: Naturvårdsverket och Sveaskog.

Upphävda statliga naturreservat 2009

Lomtjärnsmossen, Degerfors kn, myrmark med gammal barrskog har inlemmats i Jättebergets naturreservat, se ovan.

Överklagade beslut om naturreservat 2009

Beslutet om utvidgning av naturreservatet **Dunderklintarna**, Örebro och Lekebergs kn:er respektive beslutet om utvidgning av naturreservatet **Kanterboda**, har överklagats av berörd markägare som bestrider reservatsbildning. Regeringen avgör om besluten ska träda i kraft eller ändras.

Nya kommunala naturreservat 2009

Varbergaskogen, Örebro kn, äldre blandskog mellan bostadsområdena Oxhagen, Varberga och Björkhaga, rikt fågelliv, populärt strövområde, elljusspår. Området verkar aldrig ha varit avskogat, om man får tro äldre fotografier och kartor. Markägare: Örebro kn.

Faktaruta

Produktiv skogsmark = skogsmark där skogen tillväxer med minst 1 kbm virke per hektar och år.

MSP = Myrskyddsplan för Sverige

1 hektar = en yta som motsvarar en kvadrat med sidorna 100 meter x 100 meter = 10 000 kvm

Minnen från Tåsta Naturresevat

Text: Karl Gustaf Nilsson, 2009, bilder se sid 9 - 10.

Min första bekantskap med det som nu blivit Tåsta naturresevat gjordes den 7 augusti 1960. Det var JUF:s studiecirkel i fältbotanik, som hade en svampexkursion till området norr om gården Skala. Det blev inte så mycket svamp plockat, utan det var alla ovanliga kärlväxter, som fick oss att häpna. Bl.a. fann vi vanlig låsbräken, svedjenäva, skogsknipp-rot, backvial, säfferot, underviol och småborre.

Jag besökte samma plats 1962. Artlistan för området utökades då med backskafting, dikeslonke, klasefibbla, knärot, spindelblomster, tvåblad, ängsnycklar, tagelstarr, moss- och sandviol.

Året efter undersöktes området öster om Skala. Då upptäcktes den fina förkastningsbrant, där det bl.a. växer rött oxbär och de fina små ormbunkarna, gaffel-, svart-, och hällebräken. På berghäl-larna ovanför branten påträffades vårspergel, grus- och hällebräcka, samt längre österut lind, vipp- och vårärt. Efter körvägen upp mot branten fanns en glest skogsbevuxen yta, där växte 200 exemplar av ormtunga.

Under åren 1964-1965 var besöken i Tåsta-området begränsade, eftersom jag studerade på Alnarps trädgårdsskola i Skåne. Men lopp-, näbb-, hår- och ängsstarr påträffades under som-marlovet 1965.

Lokalen för ryl (100 ex) uppdagades först 1980 och samma år hade jag nöjet att anteckna gran-bräken, glatt tallört och tidig ängsgentiana.

Lennart Carlsson (*1917 - †2002) kom till min hjälp efter pensioneringen 1982. Han fann bl.a. en lokal med 1000-talet exemplar av ormtunga ovanför förkastningsbranten och ett bestånd med krissla i områdets östra kant.

Ni får tro det eller ej! Den 15 juli 1982 fann jag knottblomster i Mantorpsskogen. Efteråt satt jag och Lennart och åt matsäck. Vi diskuterade möjligheten att hitta knottblomster i Tåsta-området. Vi åkte dit samma dag. Lennart fann tämligen omgående 3 ex av knottblomster i det kärrområde norr om förkastningen, där vi trodde att knottblomstret skulle kunna växa. Lennart höll koll på lokalen under många år. Bl.a. så visade han upp 17 blommande och 4 bladrossetter av arten 1986. (Nilsson, 1986)

Mitt intresse för svamparna i Tåsta-området väcktes 1978. Det var främst taggsvamparna som drog till sig uppmärksamheten. Under de tre närmaste åren antecknades 12 arter och fram t.o.m. 1996 hade 21 olika arter noterats. De mest ovanliga arterna var gran-, sammets-, slät-, koppar-, svartvit-, bitter och blåfotad taggsvamp.

Lennart Carlsson tillbringade åtskilliga dagar i Tåsta-området. Han upptäckte mängder av nya lokaler för taggsvampar. Lennart var också den som fann ängsticka och bombmurkla i områdets västligaste del. Hans finaste fynd var igelkottsröksvampen. Lennart fann 24 fruktkroppar av arten i områdets östligaste del. De växte i björkskog bland örter och gräs intill några järnålders-gravar.

Under åren fram t.o.m. 1996 besökte Lennart och jag Tåsta-området flera gånger. Bl.a. påträffades gråticka, gäckporing, flattoppad klubbsvamp, gultoppig fingersvamp, enkel lavklubba, vit ved-fingersvamp, kam-, och fyrflikig jordstjärna, samt strim- och kopparspindling. (Nilsson 1999)

Våra inventeringar visade på lokaler för 5 rödlistade arter och 25 signalarter av kärlväxter, samt 12 rödlistade arter och 21 signalarter av svampar.

Vi visade Tåsta-området redan 1982 för en representant från Länsstyrelsen. Men det var antag-ligen lokalen för den EU-klassade hällebräckan, som gjorde att Länsstyrelsen började intressera sig för Tåsta-området.

Sture Marklund, Länsstyrelsen började planera för Tåsta naturreservat 1998. Sture har verkligen gjort en bragd för naturvården, genom att lyckas jämka samman 12 fastigheter med flera inblandade ägare som till slut gått med på att göra området till naturreservat. Jag vill därför rikta ett stort tack till honom, för att min dröm om Tåsta naturreservat blev verklighet den 26 mars 2009. Arealen är 121,3 ha, varav 114 ha är produktiv skogsmark.

Litteraturförteckning

Hallingbäck, T. & Aronsson, G. (red.) 1998: Ekologisk katalog över storsvampar och myxomyceter. Artdatabanken, SLU, Uppsala

Karlsson T. 1998: Förteckning över svenska kärlväxter. Svensk Bot. Tidskr. 91:241-560. Lund

Nilsson. K.G. 1986: Floran i Rinkaby och Glanshammars socknar i Närke. Svensk Bot. Tidskr. 80: 335-368. Stockholm

Nilsson. K.G. 1999: Svampar i Rinkaby och Glanshammars socknar i Närke. Svensk Bot. Tidskr. 92:249-270. Lund.

Grentaggsvamp en farlig trädparasit

Text: Karl Gustaf Nilsson, Foto: Björn Svensson, bild se sid 9.

Grentaggsvamp (*Climacodon septentrionalis* (Fr.) F.Karst.) är en svamp som alltid väcker berättigad uppmärksamhet. Den består av talrika taktegellikyttrade hattar bildande 0,5 – 1 m långa platta bleka komplex som baktill är kompakt förenade. Taggarna är långa och av hattens färg. Lukt och smak är syrlig.

Grentaggsvampen lever som parasit och påträffas företrädesvis på gamla park- och vägträd. Den växer under hösten fram ur skadade stamdelar och förorsakar en kraftig vitröta hos värdträdet. Svampen orsakar till sist så stor skada, att delar av eller hela trädet kan blåsa ner i samband med någon kraftig stormby. Jag har sett exempel på lönnar, som dukat under på grund av grentaggsvamp bl.a. vid Sänna i Hammars socken och vid Långstorp och Torsbron i Snavlunda socken.

I sammanställningen över ”Svampar i Närke”, (Nilsson, 2008) anges 28 lokaler för grentaggsvamp, fördelade på lönn (25), bok (1), hästkastanje (1) och äpple (1). Gissa då, om jag blev förvånad, när Björn Svensson berättade, att han funnit grentaggsvamp på björk. Det var på en stor björk vid Sofielund i Askers socken. Björn tyckte säkert, att jag såg tvivlande ut både beträffande svamp och trädslag, så att han skjutsade mig till Sofielund. Där skingrades alla tvivel! Björn fann senare grentaggsvamp växande på ytterligare en björk. Denna gång vid Blackfärd i Lerbäcks socken.

Grentaggsvampen är sällsynt, men funnen i alla län utom Kalmar, Gotlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Svampen är rödlistad i kategori (NT) missgynnad.

Här nedan en lista över nytillkomna lokaler efter (Nilsson 2008): KG = Karl Gustaf Nilsson, Hallsberg. HÅ= Hans-Åke Sandberg, Hasselfors. BS= Björn Svensson, Rönneshytta.

Svennevad, Ekenäs, 65487 14795, vägträd, på stam av lönn 30.VII. Och 29.IX. 2008 KG, HÅ

Viby, Geråsen, 65487 14473, naturpark, på bok 2.IX. 2008 KG, HÅ

Asker, Sofielund 65487 14828, allé, stam lönn 29.IX. 2008 KG, HÅ.

Lerbäck, Rönneshytta, 65335 14561, hyreshus, stam lönn, 2009 BS.

Lerbäck, Gålsjö kors. 65343 14603, torpgrund, på lönn, 2009 BS.

Lerbäck, Blackfärd, 65234 14636, vägträd, stam björk, 2009 BS.

Asker, Sofielund, 65486 14818, vägträd, på stam stor björk, 2009 foto, BS, (KG).

Litteraturförteckning:

Gårdenfors, U. (ed) 2005: Rödlistade arter i Sverige 2005. Artdatabanken, SLU, Uppsala.

Hallingbäck, T.&Aronsson, G. (red) 1998; Ekologisk katalog över storsvampar och myxomyceter. Artdatabanken, SLU, Uppsala.

Nilsson, KG, 2008: Svampar i Närke – En sammanställning av svampfynd 1977-2008 av Karl Gustav Nilsson. Länsstyrelsen i Örebro län, publ. nr 2008:32.

Vattenlevande skålsvampar

Text: Karl Gustaf Nilsson, Foto: Björn Svensson, bild se sid 9.

Eller akvatiska discomyceter, som det heter på vetenskapligt språk. Det är svampar, som har en mycket speciell ekologi. De växer mer eller mindre under vatten i bäckar och åar. Svamparna uppträder vanligen på smala, barkfria grenar och kvistar ca 1 dm under vattenytan på de grundare bottarna och gynnas uppenbarligen av strömmande vatten för sin sporspridning (Lundqvist & Moberg, 1978).

De mest kända och iögonfallande arterna är bäckspik (*Cudoniella clavus*) och bäckmurkling (*Vibrissa truncorum*). Dessutom känner vi även en tredje art från Närke, *Phaeohelotium trabinellum*. (P.Karst) Dennis

Den sannolikt vanligaste arten, bäckspik, noterades från Hidinge, Lekhyttan, 1981 av Sven-gunnar Ryman (Ryman & Holmåsen, 1984). Arten är dessutom funnen i Viby, Finnabäcken, 1979. Lerbäck, Klockarhyttbäcken, 1984, 1994 och 2004. Lerbäck, Önnabo, i ett översilat kärr 1995. Lerbäck, Svaldre masugn, i bäck, 2003 och 2008.

Bäckmurklingen upptäcktes i Närke av K. Starbäck, 1898 (Eriksson, 2009). Jag fann den i en skogsbäck vid Viken i Lerbäck 1983 och 2008. Lars Löfgren noterade den från Lakahöjderna i Hammar 1995.

Den 20 maj 2008 besökte Björn Svensson och jag Torparavinen i Snavlunda socken. Vi kikade bl.a på murkna grenar i ån. Där fann vi några vattenlevande skålsvampar på en gren. Jag samlade in några svampar i tron att det var bäckspik, som vi hittat. Svamparna skickades till Nils Lundqvist i Uppsala. Han bestämde svampen till *Phaeohelotium trabinellum*.

Det finns inget svenskt material av den arten på Riksmuseet i Stockholm eller på Fytoteket i Uppsala. Men som tur är finns det ett originalmaterial i Uppsala insamlat av P. Karsten i Mustiala, Finland. Vår insamling överensstämmer med originalmaterialet och är med stor sannolikhet en ny art för Sverige.

Det finns mycket att upptäcka, när det gäller vattenlevande skålsvampar i Närke. Björn och jag planerade att undersöka några bäckar och åar i syd närke under 2009, men vattenståndet var för högt, så att vi fick skrinlägga våra planer tills vidare.

Litteraturförteckning

Eriksson, O. E. 2009: The non-lichenized ascomycetes of Sweden, Departement of Ecology and Environmental Science, Umea University.

Lundqvist, N. & Moberg, R. 1978: Discomyceter från Ångermanland, Svensk Bot. Tidskr. 71:329-334. Stockholm

Ryman, S. & Holmåsen, I. 1984: Svampar. En fälthandbok. Tredje rev.uppl. Interpublishing, AB, Stockholm.

Två nya arter för Närke

Text: Ingrid Engström

Hjälmarbaden är ursprungligen ett sommarstugeområde beläget en mil öster om Örebro invid Hjälmaren. På senare år har området begåvats med drygt ett 20-tal nybyggda villor för åretrunboende, vilket förändrat villkoren för växt- och djurlivet. Fortfarande är emellertid florans intressant med bl.a. vilt växande fransk lungört *Pulmonaria affinis* i slutningen ner mot Hjälmaren. På sjölandet växer stor ormrot *Bistorta officinalis*. I vattnet invid bryggorna finns t.ex. vattenblink *Hottonia palustris* och vattenaloe *Stratiotes aloides*. En av de äldsta villorna, Villa Sjöbo, med stor trädgård ägs av Birgit Lundberg. Hon har alltid varit botaniskt intresserad och har en enastående trädgård med ovanliga växter. Där finns både köksväxter, prydnadsväxter och vilda växter. Där växer bärmålla *Chenopodium foliosum*, jättestora, svårbestämda kungsljus, päronformade gula tomater samt vindruvor.

På höstkanten förra året bad Birgit mig komma och titta på några växter, som hon inte kände igen. Jag bestämde med viss tvekan en av dem till bovete *Fagopyrum esculentum* och tog ett belägg, varpå Åke Lindström bekräftade bestämningen. Där fanns också en målla och en binka, som jag tog med mig till Herbariet, där Ove Nilsson, Karlskoga; bestämde mållan till citronmålla *Chenopodium ambrosioides*. Binkan gick vi bet på. Jag skickade därför båda beläggen till Erik Ljungstrand. Svar kom efter några dagar på e-post. Jag citerar Erik:

” Dina belägg från Hjälmarbaden visade sig vara mycket intressanta:

- *Chenopodium ambrosioides*, ’ dieselmålla ’ (’ citronmålla ’ är ett dåligt namn!).
- *Conyza bonariensis*, boliviabinka.

I synnerhet den senare är nog spännande: vad jag vet finns inga sentida fynd i Sverige och blott ett fåtal äldre.”

Jag instämmer med Erik om att det danska namnet dieselmålla är bättre än det svenska citronmålla. Hela växten doftar nämligen starkt av någon petroleumprodukt.

Hur dessa exotiska växter tagit sig till Hjälmarbaden är en gåta. Birgit Lundberg matar fåglar, varför bovetets förekomst möjligen kan förklaras med fågelfrö. Mållan och binkan växte inte i närheten av fågelmatningen utan bland högväxta, myllrande grönsaker. Vi hoppas att dessa växter lyckats fröa av sig till nästa växtsäsong. Dieselmållan finns nu som belägg i Örrebroherbariet, OREB och även i Göteborgs herbarium.

Lars Löfgren bekräftar slutligen att varken *Chenopodium ambrosioides* eller *Conyza bonariensis* tidigare noterats i Närke. Det är alltså två nya arter för Närke.

Herbarienytt

Verksamheten i Herbariet har legat nere under julperioden.

Vårterminens arbetsmöten startade den 20 januari, och fortsätter 10 februari, 24 februari, 17 mars, 31 mars, 21 april och 19 maj. Alla gånger onsdagar kl. 15.00 - 20.00.

Som vanligt sätter vi upp ett anslag på porten. Den som kommer senare bör ta med sig mobiltelefon för att kunna ringa upp och bli insläppt.

Kallelse till ÖLBS årsmöte 2010

Söndagen den 28 februari kl 15.00.

Plats: Vivalla kyrkcentrum, Poesigatan 20 C, Örebro. (Vivalla torg).

Mötet inleds med sedvanliga årsmötesförhandlingar.

Därefter kaffepaus och föredrag av Leif Sandgren med bilder från "Naturen i Anderna och Chile".

Motioner och ev förslag rörande hedersmedlemskap skall lämnas till styrelsen senast den 28 januari.

Kontakta styrelsen för information eller titta på ÖLBS hemsida www.olbs.se

Program 2010

Söndag 28 mars kl 16.00. Per Erik Persson föreläser om Fjällens vegetation och ekologi. Lokal Herbariet, Kasernen Narva, Kaserngården 6, Örebro.

Söndag 11 april Bombmurkla vid Ölme, Kristinehamn. Ledare Herbert Kaufmann. Samling vid Scandic Väst, Örebro, kl. 08.15

Söndag 2 maj Vårfloran på Östra holmen i Mälaren vid Västerås. Ledare Herbert Kaufmann. Samling vid Svampen, Örebro kl. 08.30

Onsdag 9 juni – onsdag 16 juni Exkursion till Öland. Vandrарhem är bokat i Stora Frö och Löttorp. Vi kan undersöka om vandrарhemmen kan ta emot fler deltagare, vill du följa med? Hör i så fall av dig omgående till Ingrid Engström, tfn 019-250201.

Söndag 20 juni De Vilda Blommornas Dag.

Detaljprogram i kommande nummer av T-Veronikan.

Lördag 10 juli Exkursion till Nohlmarken och Ålleberg i Västergötland. Bl.a tistelsnyltrot. Samarrangemang med Nora Biologiska förening.

Ledare Peter Bernövall och Kjell Sundkvist. Samling vid Scandic Väst, Örebro kl 09.00.

Torsdag 15 juli Skvaleberget, Kilsbergen. Högsommarflora. Ledare Berit Ragné.

Samling kl 17.00 vid Naturens Teater, Rånnesta, Tysslingen.

Lördag 24 juli Axsjöfallet, Lerbäck. Blommor och fjärilar. Ledare Björn Nordzell.

Samling vid Scandic Väst, Örebro kl. 10.00.

Augusti Ev. Exkursion till Idkerberget, Dalarna. Orkideer.

Info Berit Ragné tfn 0587-10911.

Augusti Vattenväxter, närmare uppgifter senare.

Lördag 4 september Lejakärret, info om kärrets skötsel samt svampexkursion med ovanliga arter, ej matsvamp Samarrangemang med Nora Biologiska förening.

Ledare Herbert Kaufmann.

Samling vid Svampen, Örebro kl. 09.00 eller Nora torg kl. 09.30

Se även programmet på ÖLBS hemsida www.olbs.se

Örebro Läns Botaniska Sällskap

ÖLBS ändamål är att utgöra ett forum för utbyte av erfarenheter och kunskaper inom botanikens olika grenar, att utforska floran inom länet och att verka för skydd av växtlokaler och växtsamhällen. ÖLBS är anslutet till Svenska Botaniska Föreningen.

Styrelse

Ordförande

Per Erik Persson Gamla Viker 217
713 92 Gyttoorp, tfn 0587-704 06
pererikpersson.gamlaviker@telia.com

Vice ordförande

Lena Lindgren Blyglansvägen 8
703 74 Örebro, tfn 019-20 17 60
stigolena@hotmail.com

Sekreterare

Inga Hedgren Stensoppsvägen 1
705 95 Örebro, tfn 073-9946016
inga.hedgren@telia.com

Kassör

Herbert Kaufmann Sofiebergsv.
6 702 29 Örebro, tfn 019-24 61 94
hekau@bredband.net

Organisationsnummer

875001-7298

Adress

Korrespondens ställs till ordföranden.

Programmet läggs också ut på ÖLBS hemsida www.olbs.se

Ledamöter

Berit Ragné Odengatan 2
713 32 Nora, tfn 0587-109 11

Daniel Gustafson Hemmansvägen 3
702 17 Örebro, tfn 019-18 87 72

Owe Nilsson Utterbäcksvägen 10,
691 52 Karlskoga, 0586-728478
owe.kga@telia.com

Suppleanter

Michael Andersson Tornfalkgatan
124, 703 49 Örebro tfn 073-05 23 675
primus@telia.com

Tomas Gustafson Sveavägen 5
702 14 Örebro
tfn 019-32 06 85
tomas.gustafson@snf.se

Medlemsavgift 2010

Ordinarie medlem 140 kr.
Famijemedlem 70 kr (ej *Veronikan*).
Avgift inbetalas till
Plusgiro **64 26 24-1**.

ÖLBS samarbetar med

Studie
främjandet

Telefon: 019-16 83 00

Ordföranden har ordet

Rutlungmossa

Lars Löfgren

Växtbestämning och samvete, ex trampgröe

Lars Löfgren

Nya naturreservat i Örebro län 2009

Michael Andersson

Minnen från Tåsta Naturreservat

Karl Gustaf Nilsson

Grentaggsvamp en farlig trädparasit

Karl Gustaf Nilsson

Vattenlevande skålsvampar

Karl Gustaf Nilsson

Två nya arter för Närke

Ingrid Engström

Kallelse till ÖLBS årsmöte 2010

Program 2010

3

4

5

6

14

15

16

17

18

18

